

O DRŽIĆU “IZ DRŽIĆA”

Milovan Tatarin

ČUDAN TI JE ANIMAO ČOVJEK

(Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku,
Zagreb – Dubrovnik, 2011.)

Nakon zapaženih studija o ranono-
vijekovnoj nabožnoj književnoj kulturi –
riječ je o četirima knjigama: *Od svita
odmetnici* (1997), *Zaboravljena Oliva*
(1999), *Bludnica i svetica* (2003), *Ljubavi
nebeske, ljubavi zemaljske* (2007) – i mono-
grafije o Nikolici Buniću *Feniks* (2004), Mi-
lovan Tatarin posljednjih je godina dao
značajan doprinos držićologiji. Dovoljno je
pogledati *Leksikon Marina Držića* i vidjeti
da nije bio samo jedan od urednika nego i
potpisnik brojnih natuknica. Svoje više-
godišnje **bavljenje Držićem Tatarin je ne-**
davno okrunio knjigom *Čudan ti je animao
čovjek*.

Knjiga se sastoji od deset rasprava. U
prvoj raspravi – *Marin Držić i književna hi-*
storiografija 18. i 19. stoljeća – Tatarin po-
lazi od ranih dubrovačkih biografa Ignjata
Đurđevića (*Pismo Radu Miličiću i Vitae et*
carmina nonnullorum illustrium civium
Rhacusinorum), Serafina Marije Črijevića
(*Bibliotheca Ragusina*), Sebastijana Sladea
Dolcija (*Fasti litterario-Ragusini sive viro-*
rum litteratorum Qui usque ad annum
MDCCLXVI in Ragusina claruerun Ditione)
i Franje Marije Appendinija (*Notizie isto-*
rico-critiche sulle antichità, storia e lettera-
tura de' Ragusei). Njihova je važnost za
držićologiju ponajprije u tome što su na-
vodili sastavnice Držićeva opusa. Zatim
pokazuje da se devetnaestostoljetni knji-
ževni povjesničari (I. K. Sakcinski, P. J.
Šafarik, Š. Ljubić) uglavnom oslanjaju na

Appendinija, ne tragajući za novim bio-
grafskim podacima ili estetskom vrijed-
nošću Držićevih djela. Tek su Konstantin
Josef Jireček u radu *Beiträge zur ragusa-*
nischen Literaturgeschichte (1899) i Nestor
Memnonovič Petrovski u radu *O genejalo-*
giji Držića (1902) arhivskim istraživanji-
ma otvorili put pozitivističkom studiju,
koji su u 20. stoljeću nastavili Jorjo Tadić,
Jean Dayre, Milan Rešetar i Petar Kolen-
dić. Međutim, porastom faktografskih či-
njenica, pokazao je Tatarin, porasla je i
fantazija o Držićevu životu s nizom proi-
zvoljnih zaključaka. Armin Pavić, Ferdo
Živko Müller, Milivoj Šrepel, Vatroslav
Jagić, Pero Budmani i Danilo A. Živaljević
anticipirali su komparatističke studije,
koje su se kasnije razvile u talijanskoj sla-
vistici, napose u radovima Artura Cronije
i Jolande Marchiori, a svojevrsni apogej
doživjele monografijom Franje Švelca *Ko-*
mički teatar Marina Držića (1968).

Kronologija izvedbi Držićevih drama
u književnopovijesnom studiju ima važno
mjesto, naročito otkad je Živko Jeličić do-
veo u vezu *ljude nahvao* iz prvog prologa
Dunda Maroja s “dvanaest nenaoružanih i
bezvrijednih nakaza”, kako je Držić nazvao
dubrovačku vlastelu u pismu upućenu
3. srpnja 1566. Cosimu I. Mediciju. Otada
se Držićev opus uglavnom tumačio *izva-*
na, pri čemu se u redoslijedu djela iščita-
vao subverzivni kontinuitet koji je vodio
sve do firentinske urote. Tatarin u drugoj

raspravi u knjizi – *Ponešto o kronologiji izvedbi Držićevih drama* – prvo daje pregled dosadašnjih kronologija (A. Pavić, Franjo Petračić, Milan Rešetar, Miljenko Foretić, Nikola Batušić) i važnih priloga usustavljanju kronologije (P. Kolendić i M. Pantić), a potom, upotpunjavajući postojeća zapažanja, donosi jednu preglednu kronologiju pri čemu je učvrstio neka dosadašnja naslućivanja: da je *Pomet*, a ne *Tirena*, prva Držićeva izvedena drama, da je *Pomet* izveden u Vijećnici, a ne Prid Dvorom, da *Tirena* i *Pripovijes kako se Venerne božica užeže u ljubav lijepog Adona u komediju stavljena* nisu prikazani jedne večeri na istom mjestu. Raspravu odlikuje i svijest o kontigentnosti kronologije, jer se oslanja na krhke dokaze (indicije koje nam je ostavio sam Držić u svojim djelima te godine smrti i sklapanja bračnih ugovora).

Dokazivanju da je *Pomet* izveden u Vijećnici, a ne Prid Dvorom, Tatarin je posvetio treći rad u knjizi: *Nekoliko rečenica s početka prvog prologa Dunda Maroja*. Pomno analizirajući nekoliko rečenica negromanta Dugog Nosa s početka prvog prologa *Dunda Maroja* te razlikujući sceniski (prikazivački) i dramski (fiktivni) prostor, uvjerljivo je opovrgnuo Kolendićevu tezu da je pozornica *Pometa* bila smještena na Placi, a ne u Vijećnici. Oslanjajući se na rečenicu Dugog Nosa s početka prvog prologa *Dunda Maroja* (“Ja što jesu tri godine, ako se spomenujete, putujući po svijetu srjeća me dovede u ovi vaš čestiti grad, i od moje negromancije ukazah vam što umjeh. Scijenim da nijeste zaboravili kako vam Placu, tu gdje sjedite, u čas glavom ovamo obrnuh i ukazah prid očima, a na njoj bijehote; i opet ju stvorih u zelenu dubravu, od šta plakijer imaste; i zah-

valiste mi, i platu imah, što katance stavih na njeke zle jezike koji za zlo imaju ono što im se za dobro čini.”), Tatarin je u radu *Dva prologa Tirene* ponudio i novo tumačenje “afere Držić”. Na temelju Negromantove rečenice ustvrdio je da je u prvom prologu *Dunda Maroja* riječ o dva djelima: naprije o djelu čiji je dramski prostor (ne i scenski) bila Placa, a potom o djelu čiji je dramski prostor bila zelena dubrava. U prvom je slučaju riječ o komediji *Pomet*, a u drugom o pastorali *Tirena*. Nadalje je uočio da se u Negromantovu prologu miješaju scenska i izvangscenska instancija, jer kada Dugi Nos kaže: “i zahvaliste mi, i platu imah, što katance stavih na njeke zle jezike koji za zlo imaju ono što im se za dobro čini”, onda to ima veze s izvangscenskom realnošću, a ne s kazališnom iluzijom. Zatim je istaknuo da se u Negromantovim riječima krije aluzija na dvostruki prigovor upućen Držiću: jedan upućen nakon izvedbe *Pometa*, drugi nakon izvedbe *Tirene*. Tu je tezu nastojao potvrditi analizom dvaju prologa *Tirene*. U prvom prologu Držić na pozornicu izvodi seljake Vučetu i Obrada, koji ne samo da najavljuju sadržaj pastore – što se od prologa i očekivalo – nego predstavljaju i samog autora. U tom se prologu konvencionalnim izrazima i metaforama Držić samoprezentira kao pjesnik: tvrdi da s vilama provodi vrijeme, kiti se lovrom i ističe da proslavlja Dubrovnik. Kada ne bi bilo nekakva dubokog razloga, ističe Tatarin, ti bi stihovi bili samo skup narcisoidnih iskaza. “Te retke Držić nije želio, nego ih je morao napisati”, nastavlja Tatarin, i to “ne iz objesti, nego iz inata, oni nedvojbeno imaju izvanknjževni povod. On je sažet u drugom prologu *Tirene*, u kojemu autor

navodi zbog čega su mu se rugali: njegovo školovanje u inozemstvu bilo je gubljenje vremena jer tamo nije ništa naučio, a htio bi parirati *pravim pjesnicima*" (str. 108). Pozivajući se na 97. stih prvog prologa, koji izgovara Vučeta, a u prvi se mah čini besmislen i nepotreban ("I sve se će to što t' rieh govorit u pjesan!"), jer je u to doba pisanje književnih djela u stihovima samorazumljivo, Tatarin ističe da je prvi prolog napisan kao reakcija na prigovore upućene Držiću zbog djela pisanog prozom. Riječju, zbog *Pometa*. Što su pjesnici – jer oni su napadači – mogli prigovoriti *Pometu*? Tatarin misli troje: prozni diskurz, banalnu temu i niskomimetski modus komedije. Dakle, prvim prologom *Tirene*, pa i samom pastoralom, Držić se brani od optužbi da nije pjesnik. Tek se u drugom prologu Držić brani od još teže optužbe – da je plagijator. Tatarin napominje da je druga optužba mogla "biti tek formalni izgovor za nelagodu koju su potvornitelji osjetili slušajući prvi prolog *Tirene*" (str. 117). Pri tome ostaje nejasno zašto je za tu optužbu izabran baš Mavro Vetranović.

Da u prvom prologu *Dunda Maroja* nije riječ o insinuiranju urote, obračunu s vlastelom i političkim uređenjem Republike, nego da je riječ o književnoj polemici kojom Držić brani prozni medij, realističnost teme i literarni angažman, Tatarin je nastojao pokazati u radu *Prolog negromanta Dugoga Nosa*. Osim toga, Tatarin je istaknuo da su takve polemike ujedno i burne rasprave o čovjeku, pa je tako i u Držićevu slučaju. A da je Držić poznavatelj ljudskosti, pokazao je Tatarin u dva posljednja rada u knjizi – "*Gorki smijeh*" komedije *Tripče de Utolče* i *Čitanje Grižule iz drugog kuta*. Komedija *Tripče de*

Utolče u književnoj je historiografiji najčešće tumačena kao varijacija boccaccijske teme ženskog trijumfa. Tatarin pak pokazuje da je to komedija o čovjekovim intimnim žudnjama i potrebi da se prikaže boljim nego što jest. "Iza burlesknh scena o nemoćnim i nasamarenim ljubavnicima nalazi se priča o ljudskoj mucu izazvanoj sudarom istine i moralne dvoličnosti, koja na kraju pobjeđuje" (str. 243). U radu *Čitanje Grižule iz drugog kuta* Tatarin reinterpreтира tezu književne historiografije da je mitološka priča o Dijani, Kupidu i Plakiru središnja priča *Grižule*, dok su priče o Grubi i Dragiću, Mioni i Radoju, Omakali i Grižuli sporedne. Dakle, Tatarin usmjerava fokus s alegoreze mitološkog sloja na analizu "realnog", otkrivajući tako u novom svjetlu svakodnevnice realije šesnaestostoljetnog čovjeka, i što je važno: Tatarin je pokazao da nije riječ o slaboj kompoziciji djela nego o specifičnoj Držićevoj poetici.

Da je dobar poznavatelj dubrovačke šesnaestostoljetne svagdašnjice, odnosno onodobnih društvenih konstrukata, pokazao je Tatarin u sedmom radu u knjizi – *Putovanje Mande Krkarke* – u kojemu je na temelju dubljih, dramaturgijskih razloga ustvrdio da je Laura u *Dundu Maroju* novi lik, da u komediju nije prešla iz *Pometa*. Objasnio je nadalje Tatarin i zašto ju je Držić predstavio kao Korčulanku, a ne Kotoranku i zbog čega je postala Mande Krkarka. Kao odgovoran tekstolog i filolog, Tatarin je u raspravi *Tri rimska krčmara* ustvrdio da je *Dundo Maroje* do nas došao u donekle neurednu prijepisu, jer se u *Rešetarovu rukopisu* među *dramatis personae* navode "tri rimska krčmara", a u tekstu su samo dvojica, što rješava i pitanje koliko je *ošarija* koje se vide na sceni (pi-

tanje oštarija dotad je bilo vezano s pitanjem jesu li one ušle iz kojeg talijanskog izvora). Na sceni su, tvrdi Tatarin, dvije oštarije: *Ludos* i *Kod Obilja*. Još je jedna rasprava – *Držić i Machiavelli. Načrt za jedno čitanje Držićeva makijavelizma* – posvećena najznačajnijoj Držićевой komediji *Dundu Maroju*. Tom je raspravom Tatarin “ublažio” tezu Frane Čale o Držićevu makijavelizmu ističući da je u Pometovim monozimama zapravo riječ o ironijskom odnosu prema ideologemima o sreći i vrlini, odnosno da je riječ o “uvlačenju” priručnika o vladanju u niskomimetski modus komedije.

Dakle, svojom je novom knjigom Tatarin ponudio i jedno novo čitanje Držićeve dramografije, “oslobođeno” uobičajene interpretativne paradigme koja je firentinska pisma držala *ključem* za razumijevanje Držićeva opusa. Samo, interpretativni pomak Tatarin nije učinio uvlačenjem Držićevih tekstova u suvremene teorijske rasprave, već je riječ o novom razumijevanju Držića “iz Držića”. Uistinu, čini se da autor nije mogao naći

bolji naslov knjizi od Dživova uzdaha iz *Skupa*: “Bože moj, čudan ti je animao čovjek”. Citatni naslov knjige odgovara ne samo interpretacijskoj metodologiji čitanja Držića “iz Držića” nego i Tatarinovu otkrivanju Držića kao izvrsnog znalca ljudske prirode, pa tako i uvijek suvremenog dramatičara. Kao odgovoran tekstolog i filolog, Tatarin se u svojim raspravama čvrsto držao Držićevih tekstova i arhivske građe, ali ni u jednom trenutku nije pretendirao da svojim raspravama daje konačne odgovore na otvorena pitanja držićologije. I te kako je svjestan da bi neko novo otkriće moglo uvelike izmijeniti dosadašnja čitanja. Još nešto, što se u znanosti olako previđa: u Tatarinovo se knjizi kriju i svojevrsni punktovi onoga što sam autor naziva “emocionalna geografija”. Tako se kadšto – bilo u posvetama, bilo u fusnotama – javljaju i intimne zabilješke o prijateljskim odnosima (Dunja Fališevac, Nikola Batušić, Mirjana Mataija). Da je prijateljevanje istinski okvir znanstvenog rada, utvrdili su već stari filozofi.

Krešimir Šimić

KNJIŽEVNI I JEZIKOSLOVNI PRILOZI O IVANU ANČIĆU

ZBORNİK O IVANU ANČIĆU:

zbornik radova sa znanstvenoga skupa
“Fra Ivan Ančić Dumljanin, 1624.–1685.”
Tomislavgrad, 13.–15. svibnja 2010.

(Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2011.)

Nakon uspješno održanog skupa o fra Ivanu Ančiću (u Tomislavgradu, 13.–15. svibnja 2010.) čast je prolistati (već) jedanaesti zbornik radova na istu temu iz

knjižnice *Tihi pregaoci*. Svakako odmah treba spomenuti opseg ove edicije, čak 431 stranicu, što odaje uspjeh urednika, glavnog dr. Pavla Knezovića i izvršnog dr.